

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ НЕКОМЕРЦІЙНИХ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.2>

Беляневич О. А.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено важливу науково-практичну проблему відповідальності органів самоврядування по боргах некомерційних комунальних підприємств. Аргументовано, що істотною і обов'язковою ознакою легальної конструкції права оперативного управління є субсидіарна відповідальність власника майна, що найповніше закріплено в нормах, якими врегульовано діяльність казенних підприємств. Обґрунтовано, що орган місцевого самоврядування, який від імені територіальної громади здійснює повноваження власника, в тому числі організаційно-господарські, щодо створених ним комунальних некомерційних підприємств, несе субсидіарну відповідальність за їх зобов'язаннями на підставі норм ч. 10 ст. 78, ч. 7 ст. 77 ГК України. Умовою покладення субсидіарної відповідальності на орган місцевого самоврядування відповідно до ч. 7 ст. 77 ГК України є недостатність коштів, які є у розпорядженні казенного підприємства.

Ключові слова: міське самоврядування, некомерційне комунальне підприємство, право оперативного управління, субсидіарна відповідальність.

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем [1].

Громадянське суспільство є системою суспільних відносин, де юридично самостійні індивіди (приватні фізичні особи) та організації (юридичні особи), що ними законно створюються, пов'язані між собою обоюсторонніми економічними та іншими інтересами і мають можливість вільно діяти відповідно до цих інтересів та на власний розсуд, але не порушуючи при цьому законних інтересів інших осіб і суспільства в цілому, і які має забезпечувати держава. Матеріальною основою правової держави є соціально орієнтована ринкова економіка, головними принципами якої є свобода власності і підприємництва [1, с. 237]. Стаття 15 Конституції України проголошує, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Економічна багатоманітність слугує базисом правової держави і забезпечується, серед іншого, реалізацією конституційного права кожного на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України), яке належить до фундаментальних соціально-економічних прав та свобод людини і громадянина і створює матеріальні умови для її існування та всебічного розвитку.

Центральними ідеями побудови громадянського суспільства в Україні мають бути, на нашу думку, *самоорганізація* його членів в її найширшому розумінні як здатності індивіда до упорядкування свого буття, в тому числі економічного, шляхом реалізації власної підприємницької ініціативи (в такому сенсі весь приватний сектор економіки може розглядатися як результат економічної самоорганізації членів суспільства, а суб'єкти підприємницької діяльності та їх різні об'єднання можуть бути визначені як економічні інститути громадянського суспільства¹) та *відповідальність*, в тому числі юридична, всіх інститутів громадянського суспільства за власну діяльність.

Оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів є основою правового господарського порядку в Україні (ч. 1 ст. 5 ГК України). Визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності, економічна багатоманітність, право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, є одними з конституційних основ правового господарського порядку в Україні (ст. 13, 15, 42 Конституції України, ч. 2 ст. 5 ГК). Зазначені конституційні норми, відтворені і розвинені як вихідні в нормах-принципах ГК, мають бути покладені не лише в основу законодавчого регулювання відносин у сфері господарювання та правозастосовної практики, а й, як правові цінності, складати підґрунтя теоретичних розробок проблем правового регулювання ринкових відносин в умовах громадянського суспільства.

¹ Під інститутом громадянського суспільства можна розуміти певний організм (який має власну ієрархічну структуру), члени такого організму мають певну типізовану модель поведінки, сам організм характеризується певною типізованою діяльністю і певним механізмом, тобто комплексом правил, які регулюють структурну будову тієї або іншої організації і ту або іншу діяльність [2, с. 33].

Визнання України суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1 Конституції України) означає, що правова держава, яка покликана виконувати соціальні та економічні функції, не лише не протиставляється громадянському суспільству, а й визнається його невід'ємним елементом. Важливе місце в громадянському суспільстві займає і місцеве самоврядування як форма здійснення народом влади, яка визнається і гарантується в Україні (ст. 7 Конституції України)¹. Стаття 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування, ратифікована Законом України від 15.07.1997 р., визначає місцеве самоврядування як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою *публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення*. Оскільки економічною основою всієї системи місцевого самоврядування в державі є комунальна власність (ст. 1, 16, 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), однією з публічних справ, як це впливає із статей 140, 143 Конституції України, можна вважати безпосереднє або через утворені територіальними громадами органи місцевого самоврядування управління майном, що є в комунальній власності, зокрема, утворення, реорганізацію та ліквідацію комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю (ст. 140, 143 Конституції України).

Економічна багатоманітність як засада суспільного життя в Україні виявляється, серед іншого, у функціонуванні публічного (державного та комунального) сектору економіки та плюралізмі організаційно-правових форм суб'єктів господарювання із притаманними їм особливостями. Так, право державної та право комунальної власності реалізується державою та органами місцевого самоврядування, які діють від імені і в інтересах територіальних громад, через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління держави, територіальних громад та органів місцевого самоврядування. Суб'єкти господарювання, які належать до державного та комунального сектору економіки, здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління (ч. 5 ст. 22, ч. 1 ст. 24 ГК), тобто вони можуть здійснювати як підприємницьку діяльність (комерційні державні та комунальні підприємства), так і непередприемницьку господарську діяльність (казенні та некомерційні комунальні підприємства) і так само можуть розглядатися як економічні інститути громадянського суспільства, але із особливостями, зумовленими конституційно-правовою природою публічної власності.

Підприємницька діяльність як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, за визначенням, передбачає несення суб'єктом тягаря відповідальності за її наслідки. При цьому ризик у підприємництві існує лише у зв'язку із реалізацією конкретним суб'єктом свого права на здійснення підприємницької діяльності, а юридичного значення набуває при настанні негативних наслідків. Ризик може призводити як до отримання прибутків, так і спричинити втрати, він впливає на рух майнових та/або фінансових потоків суб'єкта підприємництва, а також зміни в структурі активів такого суб'єкта [4, с. 173.]. Некомерційна ж господарська діяльність як така, що спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку, здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до статті 12 ГК забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (частини 1, 2 ст. 52 ГК), що значно обмежує таких суб'єктів у можливості прийняття самостійних бізнес-рішень на власний ризик та звужує сферу власної відповідальності за їх реалізацію. Можна стверджувати, що рівна міра відповідальності можлива лише за рівних можливостей самоорганізації та самоуправління суб'єктів ринкових відносин.

Саморегулювання є однією з функцій економічних інститутів громадянського суспільства і в широкому сенсі може розглядатися як прийняття окремим суб'єктом/суб'єктами господарської (підприємницької) діяльності управлінських рішень щодо власної господарської діяльності, яка здійснюється самостійно і на власний ризик на основі наявної нормативної інформації (у вигляді юридичних норм). В ідеальному варіанті рішення приймаються в межах існуючого правового режиму і незалежно від держави, через що такий вид саморегулювання можна назвати автономним або ліберальним. Найповніше цей вид саморегулювання притаманний суб'єктам приватного сектору економіки. В публічному ж секторі саморегулювання господарської діяльності може допускатися законодавцем тією мірою, якою він визнає можливість здійснення підприємницької діяльності державними та комунальними підприємствами.

З огляду на це являють науковий та практичний інтерес проблеми взаємодії публічного (комунального) та приватного секторів економіки, зокрема, в частині майнової відповідальності органів місцевого

---

¹ З цього конституційного положення у системному взаємозв'язку з положеннями статті 6 Конституції України про те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, впливає, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади (пункт 4 рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 26.03.2002 р. № 6-пп/2002.

самоврядування за зобов'язаннями некомерційних підприємств, які ними створюються. Так, непоодинокими є випадки, коли органи місцевого самоврядування своїми рішеннями вилучають активи комунальних підприємств, за якими майно закріплено на праві оперативного управління, залишаючи їм борги, і передають активи іншим комунальним підприємствам, що призводить до неможливості підприємствами, у яких було вилучено активи, здійснювати свою статутну діяльність та виконувати свої грошові зобов'язання перед іншими особами.

Слід звернути увагу на те, що особливості господарсько-правової відповідальності казенних підприємств, які входять до державного сектору економіки, визначені законом: казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства (ч. 7 ст. 77 ГК). Водночас в ГК немає норми, яка б прямо передбачала субсидіарну відповідальність територіальної громади (в особі відповідного органу), внаслідок чого склалася різна судова практика. Так, в одних випадках суди вважають, що територіальна громада не несе відповідальності за зобов'язаннями таких суб'єктів в силу ч. 1 ст. 176 Цивільного кодексу України, відповідно до якої держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади не відповідають за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом. В інших випадках суди виходять з того, що до комунальних юридичних осіб, за якими майно закріплено на праві оперативного управління, застосовується норма ч. 7 ст. 77 ГК.

Сучасне правове регулювання відносин права публічної (державної та комунальної) власності ґрунтується на засадах уніфікації режиму права державної власності та комунальної власності із збереженням певних особливостей, зумовлених сутністю місцевого самоврядування.

Ці особливості свого часу були доволі детально визначені в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20.06.2007 р. № 5-рп/2007¹. Незважаючи на те, що в чинній редакції Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» норми, яка була предметом тлумачення у цій справі, немає, в зазначеному рішенні містяться важливі концептуальні висновки щодо особливостей управління господарською діяльністю підприємств комунального сектору економіки, які залишаються актуальними як для практики застосування господарського законодавства, так і для правової теорії. Ці висновки полягають у такому.

Статтею 24 ГК визначено особливості управління господарською діяльністю у комунальному секторі економіки, серед яких, зокрема, такі:

– управління господарською діяльністю у комунальному секторі економіки здійснюється через систему організаційно-господарських повноважень територіальних громад та органів місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать до комунального сектора економіки і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління (ч. 1 ст. 24 ГК);

– суб'єктами господарювання комунального сектору економіки є суб'єкти, що діють на основі лише комунальної власності, а також суб'єкти, у статутному фонді яких частка комунальної власності перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів (ч. 3 ст. 24 ГК);

– органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за наслідки діяльності суб'єктів господарювання, що належать до комунального сектору економіки, на підставах, у межах і порядку, визначених законом (ч. 5 ст. 24 ГК).

Реалізація органами місцевого самоврядування їх організаційно-господарських повноважень залежить від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання комунального сектору економіки, а саме:

1) якщо головною метою суб'єкта господарювання в комунальному секторі економіки є виробництво продуктів чи послуг для задоволення нагальних потреб жителів відповідної територіальної громади, наприклад, з водопостачання, опалення, вивезення сміття та відходів тощо, то його організаційно-правовою формою має стати *комунальне унітарне підприємство*;

2) у випадках, коли основною метою діяльності суб'єкта господарювання у комунальному секторі економіки зазначено отримання прибутку, його організаційно-правовою формою має стати господарське товариство з відповідною часткою комунальної власності у статутному фонді. Господарські

¹ Відповідно до ч. 8 ст. 5 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (в редакції Закону від 11.01.2007 р.) положення цього Закону не застосовуються до юридичних осіб – підприємств, що є об'єктами права комунальної власності, якщо стосовно них виключно на пленарному засіданні відповідної ради органів місцевого самоврядування прийняті рішення щодо цього.

товариства проводять свою діяльність на основі права власності, утворюються для ведення виключно підприємницької діяльності, метою якої є отримання прибутку, а не досягнення якогось іншого соціального результату. Здійснення корпоративних прав органами місцевого самоврядування щодо господарських товариств переслідує мету доцільного, економного та ефективного використання комунальної власності, а не задоволення нагальних потреб жителів територіальної громади. Тому статтею 24 Господарського кодексу України не передбачено віднесення таких господарських товариств до суб'єктів господарювання, щодо яких здійснюється управління територіальних громад та органів місцевого самоврядування через систему їх організаційно-господарських повноважень¹.

Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві *господарського відання* (комунальне комерційне підприємство) або на праві *оперативного управління* (комунальне некомерційне підприємство) (ч. 3 ст. 78 ГК). Основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, які здійснюють некомерційну господарську діяльність, становить право оперативного управління як речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом) (ст. 137 ГК). Цивільному кодексу України правовий титул «право оперативного управління» не відомий і цим Кодексом не регулюються відносини, що виникають у зв'язку із реалізацією носієм такого речового права своїх правомочностей, в тому числі його відносини із власником майна. З огляду на це застосування до відносин відповідальності комунального некомерційного підприємства норм ст. 176 ЦК вважаємо помилковим.

Як вбачається із змісту норм глави 14 «Майно суб'єктів господарювання» ГК, право оперативного управління є найбільш обмеженим правовим титулом, похідним від права власності. Воно обмежується не тільки законом та статутом, а й власником майна. Зокрема, орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, здійснює контроль за використанням та збереженням належного підприємству майна, і має право вилучити у казенного підприємства майно, яке не використовується або використовується не за призначенням, та розпорядитися ним у межах своїх повноважень (ч. 3 ст. 77 ГК)². Повноваження щодо управління комунальним майном, закріпленим за комунальним некомерційним підприємством, з боку власника (територіальної громади або органу, який діє від її імені) ширші, ніж відносно права господарського відання, на якому закріплюється майно за комунальним комерційним підприємством: орган місцевого самоврядування має право вилучити у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням.

Застосування історичного, телеологічного та системно-логічного способів тлумачення норм про право оперативного управління надають підстави стверджувати, що *субсидіарна відповідальність власника майна є істотною і обов'язковою ознакою легальної конструкції права оперативного управління*.³ Найбільш послідовно це зафіксовано в нормах, що регулюють діяльність казенних підприємств.

Відповідно до ч. 10 ст. 78 Господарського кодексу України особливості господарської діяльності комунальних унітарних підприємств визначаються відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом щодо діяльності державних комерційних або казенних підприємств, а також інших вимог, передбачених законом. Такі вимоги встановлено ст. 77 ГК «Особливості господарської діяльності казенних підприємств».

Відповідно до ч. 7 ст. 77 ГК казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства. Зазначеною нормою не встановлено будь-яких умов для покладення субсидіарної відповідальності на орган держави, до сфери управління якого входить казенне підприємство. Така відповідальність зумовлена особливостями управління казенними підприємствами та повноваженнями відповідного органу. Зокрема, орган, до сфери управління якого входить казенне підприємство, має право вилучити у казенного підприємства майно, яке не використовується або використовується не за призначенням, та розпорядитися ним у межах своїх повноважень (ч. 3 ст. 78

¹ Пункт 3.6 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України у справі щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності від 20 червня 2007 р. № 5-рп/2007.

² За відсутності аналогічної норми в статті 78 ГК наявність у органу місцевого самоврядування правомочності вилучити у комунального некомерційного підприємства майно під сумнів не ставиться.

³ При цьому комунальне некомерційне підприємство, так само як і інші суб'єкти господарської діяльності, не може розглядатися як боржник винятково в цивілістичному аспекті (або в аспекті майново-господарських зобов'язань). Так, відповідно до ст. 1 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» грошовими є не лише зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правової правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України, а й інші зобов'язання (зокрема, щодо сплати податків, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування). Тому в ч. 7 ст. 77 ГК терміном «зобов'язання» охоплюються й інші види зобов'язань такого суб'єкта.

ГК). Таким чином, відповідальність за зобов'язаннями комунального некомерційного підприємства врегульована шляхом такого законодавчого прийому, як відсильна норма.

Слід зазначити, що у науковій літературі свого часу обґрунтовано зверталася увага на те, що система виключень із права банкрутства має будуватися на автоматичній трансформації боргу суб'єкта, що виключається законодавством із права банкрутства, на субсидіарний борг держави чи територіальної громади із віднесенням цього боргу до внутрішньодержавного боргу або місцевого боргу, погашення якого має законодавчі механізми реалізації поза волевиявлення органів держави чи громади (Бюджетний кодекс, Закон «Про державний внутрішній борг України») [5, с. 102]. Незважаючи на зміни у законодавстві про банкрутство, ця пропозиція залишається актуальною і її реалізація може значно підвищити рівень захищеності прав кредиторів як казенних, так і комунальних некомерційних підприємств.

Враховуючи спільність природи комунальної та державної власності як власності публічної для вирішення питань субсидіарної відповідальності, важливо враховувати практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який неодноразово визнавав державу відповідальною за борги підприємств незалежно від їх формальної класифікації у внутрішньодержавному праві¹, тобто внутрішньодержавний правовий статус підприємства як самостійної юридичної особи сам по собі не звільняє державу від відповідальності за борги підприємств у межах Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, ЄСПЛ висловив позицію і щодо субсидіарної відповідальності муніципального органу (органу місцевого самоврядування) за зобов'язаннями муніципального підприємства. Так, у пункті 62 рішення у справі «Єршова проти Російської Федерації» ЄСПЛ зазначив, що, враховуючи публічний характер діяльності підприємства, істотний ступінь контролю за його майном з боку муніципальних органів влади і рішень останніх, які мали наслідком передачу майна і подальшу ліквідацію підприємства, ЄСПЛ дійшов висновку про те, що підприємство не було наділене достатньою організаційною та управлінською незалежністю від муніципальних органів влади. Отже, незалежно від статусу підприємства як самостійної юридичної особи, муніципальна влада і відповідно держава мають бути в межах Конвенції визнані відповідальними за діяльність і бездіяльність підприємства. Зазначена практика ЄСПЛ була покладена в основу постанови Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 р. у справі № 5023/4388/12. Верховний Суд визнав правомірним покладення на міськраду субсидіарної відповідальності по боргах некомерційного комунального підприємства і зазначив, що здійснення господарської діяльності таким підприємством без мети одержання прибутку, на основі матеріальної бази, яка не є його власністю та не включається до ліквідаційної маси в разі банкрутства такого підприємства, зумовлює для законодавця необхідність регулювання спірних відносин у такий спосіб, який би дозволив захистити інтереси можливих кредиторів суб'єкта некомерційної господарської діяльності. Таке регулювання здійснено через механізм, закріплений у положеннях статей 77, 78 ГК України [6]. Дотримання судами такої правової позиції, в кінцевому підсумку, сприяло б реалізації справедливості як однієї із складових верховенства права у відносинах між інститутами громадянського суспільства.

Викладене дає можливість зробити такі висновки.

Орган місцевого самоврядування, який від імені територіальної громади здійснює повноваження власника, в тому числі організаційно-господарські щодо створених ним комунальних некомерційних підприємств, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями таких підприємств в силу норм ч. 10 ст. 78, ч. 7 ст. 77 Господарського кодексу України.

Умовою покладення субсидіарної відповідальності на орган місцевого самоврядування є в силу норми ч. 7 ст. 77 Господарського кодексу України недостатність коштів, які є у розпорядженні комунального некомерційного підприємства. Будь-яких інших умов законом не передбачено, відсутність встановленого факту доведення комунального некомерційного підприємства до банкрутства не впливає на можливість покладення на орган місцевого самоврядування субсидіарної відповідальності по боргах такого підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затверджена указом Президента України від 26.02. 2016 року № 68/2016
2. Селиванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Монографія. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 724 с.
3. Лютюк О. С. Зміст та класифікація інститутів громадянського суспільства/ Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. Серія ПРАВО. Випуск 29. Том 1. С. 32–35.

¹ Див., зокрема, рішення ЄСПЛ від 30.11. 2004 р. у справі «Михайленки та інші проти України», рішення ЄСПЛ від 04.04. 2006 р. у справі «Лисянський проти України» та ін.

4. Резнікова. Ризик у підприємницькій діяльності: поняття та ознаки// Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.) К.: Видавництво Ліра-К, 2018. С. 170–174.

5. Подцерковний О. П. Щодо питань про системну побудову виключень з права банкрутств та попередження умисного списання боргів// Санація та банкрутство. 2011. № 1. С. 101–104

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 р. у справі № 5023/4388/12 (провадження № 12-102гс18) за заявою Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в особі Лозівського міськрайонного центру зайнятості до Комунального підприємства «Комбінат комунальних підприємств» Лозівської міської ради Харківської області про визнання банкрутом. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76381567> (дата звернення 12.02.2019).

Belianevych O. The article examines the important scientific and practical problem on the liability of self-government bodies for the debts of non-commercial utility companies.

It is argued that the essential and mandatory element of the legal construction of the right of operational management is the subsidiary liability of the property owner, as more completely expressed in the norms that regulate the activity of state enterprises. It is reasoned that a self-government body that exercises the powers of the owner on behalf of the territorial community, including organizational-economic powers, regarding non-commercial utility companies established by such body, incurs subsidiary liability for their obligations by virtue of P. 10 Art. 78, P. 7 Art. 77 of the Economic Code of Ukraine. Insufficient funds at the disposal of the state enterprise is the condition for the self-government body to incur subsidiary liability according to P. 7 Art. 77 of the Economic Code of Ukraine.

Key words: local government, non-commercial utility company, the right of operational management, subsidiary liability.

КОНКУРЕНЦІЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: РОЛЬ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.3>

Берестова І. Е.,

кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, науковий консультант судді Конституційного Суду України

Статтю присвячено дослідженню прояву конкуренції і певних колізій конституційних цінностей в цивільному судочинстві. Доведено, що зв'язок між конституційним провадженням і цивільним судочинством не регламентований правом безпосередньо, однак перебуває під його впливом (правова політика і правова культура), утворюючи комплексний предмет дослідження судового права та економіки, соціології та інших неюридичних наук. Обґрунтовано, що конституційні цінності вибудовуються у цілісну ієрархічну систему, що обумовлює наявність певного конституційного балансу між структурними елементами цієї системи. Відшукати такий баланс у всіх випадках необхідно виключно через призму конституційного праворозуміння. Обстоюється позиція, що КСУ підкреслює соціальну спрямованість держави Україна, визнання людини найвищою цінністю в державі, у чому, на наш думку, проявляється соціальна функція права.

Ключові слова: Конституційний Суд України, конституційне провадження, цивільне судочинство, конституційні цінності, відповідальність, ретроактивна відповідальність, роботодавець, стаття 58 Конституції України.

Конституційне провадження і цивільне судочинство як юрисдикційні процеси характеризуються властивістю до взаємодії із зовнішнім середовищем: навколишнім середовищем, об'єктивно існуючою дійсністю життя різноманітними юридичними та неюридичними явищами – мораллю, економічними, демографічними, політичними викликами, суспільними та іншими процесами, які загалом можна охопити поняттям «соціальне управління» і які, в свою чергу, безумовно впливають на правове регулювання [1, с. 56]. При цьому такий зв'язок між конституційним провадженням і цивільним судочинством не регламентований правом безпосередньо, однак перебуває під його впливом (правова політика і правова культура), утворюючи комплексний предмет дослідження судового права та економіки, соціології та інших неюридичних наук. Тож цивільне судочинство і конституційне провадження є відкритими системами. Однак цивільне, господарське, адміністративне